

Robert K. Tabaszewski
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Instytucjonalno-prawne uwarunkowania kampanii wyborczych w Polsce. Zagadnienia wybrane

Uwagi wstępne

Kampania wyborcza, jako jeden z wyznaczników sprawnie funkcjonującego mechanizmu wyborczego w państwie demokratycznym, pozostawała przez długi czas poza centrum zainteresowania administratywistów i przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego. Zagadnienia związane z organizowaniem, prowadzeniem i rozliczaniem kampanii wyborczych pozostają na styku norm prawa wyborczego, prasowego i finansowego. Ramy instytucjonalno-prawne zagadnień związanych z kampaniami wyborczymi zostały zawarte w Kodeksie Wyborczym, prawie prasowym, rozporządzeniach Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz aktach normatywnych niższego rzędu. Zawarte w nich rozwiązania dotyczą także stosunkowo nowych instytucji prawa wyborczego: alternatywnych metod głosowania, zasady parytetów, czy jednomandatowych okręgów wyborczych do Senatu¹.

Zagadnienie umieszczenia wszystkich istotnych kwestii w jednym akcie prawnym stanowiło problem do rozważenia od dość dawna. Już w okresie międzywojennym, na skutek postulatów części doktryny, regulacje dotyczące wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej, ordynacja wyborcza do Sejmu oraz Se-

¹ Zob. P. Jakubowski, *Współczesne przemiany prawa wyborczego w Polsce w kontekście ochrony praw człowieka*, [w:] *Człowiek: jego prawa i odpowiedzialność*, red. R.K. Tabaszewski, Lublin 2013.

natu zostały formalnie określone mianem „kodeksu”, ponieważ zostały uchwalone w tym samym dniu i znalazły się w tym samym Dzienniku Ustaw. Te trzy regulacje, jako rozwinięcie podstawowych zasad ustanowionych w konstytucji, stanowiły prawo wyborcze sensu stricto, unormowań dotyczących wyborów municypalnych oraz spraw związanych z referendum nie zamierzano bowiem wprowadzać do „kodeksu”. Do pomysłu kodyfikacji prawa wyborczego powrócono dopiero w związku ze zintensyfikowaniem prac nad konstytucją z 1997 roku². Dla dobra procedury wyborczej proponowano bowiem połączenie już nie trzech, a pięciu niezależnie od siebie działających ordynacji wyborczych: sejmowej, senackiej, prezydenckiej, referendalnej i municypalnej, a po 2004 roku także regulacji dotyczącej wyborów europejskich, w jeden kodeks wyborczy. Tym razem założono, że nowa regulacja będzie miała charakter kompleksowy, tzn. zbierze i ureguluje całość spraw związanych z prawem wyborczym oraz sposobami ich urzeczywistnienia przez obywateli (ujęcie materialne). Uchwalona dnia 5 stycznia 2011 roku ustawa – kodeks wyborczy (dalej jako: Kodeks), stała się czternastym obowiązującym polskim kodeksem ze wszystkimi konsekwencjami wynikającymi dla tego typu poziomu regulacji, pomimo iż została zaskarżona do Trybunału Konstytucyjnego jeszcze przed wejściem nowo uchwalonych przepisów w życie³.

Zgodnie z postulatami doktryny, Kodeks składa się zasadniczo z dwóch części: w części ogólnej przedstawione są podstawowe zasady przeprowadzania wyborów, natomiast w części szczegółowej unormowane zostały odrębności i specyfika poszczególnych form wyborczych⁴. Uregulowanie tych kwestii miało znaczenie zasadnicze, nie tyle ze względu na wrażliwość materii (*rationae materiae*) których dotyczy (prawa wyborcze jako podstawowe uprawnienia obywatelskie), ale także ze względu na fakt, że sfera wyborcza zawsze budziła w naszym kraju wiele emocji i pozostawała w centrum społecznego zainteresowania, co tłumaczono specyfiką procesu podejmowania decyzji wyborczych i bezpośredniego ich wpływu na sytuację ekonomiczną obywateli. Zagadnieniom opracowania Kodeksu towarzyszyła debata na temat modelu ordynacji wyborczej, jak i sprawach dotyczących procesów legitymizacji władzy w ogóle. Wybór właściwej ordynacji (proporcjonalnej czy większościowej) jest decyzją stricte polityczną, ale dotyczącą całego modelu demokracji i mającą wpływ na krajowy system partyjny. Biorąc pod uwagę

² C. Grabarczyk, *Czy prawo wyborcze może być skodyfikowane?*, [w:] *Jakiej ordynacji potrzebuje Rzeczpospolita? Materiały pokonferencyjne*, red. D. Dudek, D. Kała, P. Potakowski, Lublin 2008, s. 82.

³ Dz. U. z 2011 r. Nr 21, poz.112, ze zm.; zob. P. Winczorek, *Konstytucyjność kodeksu wyborczego*. „Rzeczpospolita”, 7.03.2011, Lex.

⁴ W. Łączkowski, *Czy powstanie Kodeks Wyborczy*, „Prawo i Życie”, 8.11.1997, s. 4.

kryterium efektywności, wprowadzenie okręgów jednomandatowych w wyborach do Senatu niewątpliwie przekłada się na rezultat wyborczy.

Kampania wyborcza w świetle regulacji Kodeksu Wyborczego

Choć instytucja kampanii wyborczej jest wciąż bliższa nauce politologii niż nauce prawa, o czym świadczy m.in. fakt, że legalnej definicji nie zawierają normy prawa wyborczego, to pojęcie powyższe pojawia się w wielu aktach prawnych i wymaga zdefiniowania. B. Banaszak przez kampanię wyborczą rozumie zespół działań podejmowanych przed wyborami, mających na celu zapewnienie poparcia wyborców dla określonego kandydata oraz programu⁵. Z kolei A. Sokala precyzuje, że jest to wyznaczony normami prawnymi etap procesu wyborczego, w którym, za pomocą różnorodnych środków i działań komitety wyborcze promują wśród wyborców swoich kandydatów i programy wyborcze⁶. Zdefiniowanie instytucji kampanii wyborczej jest także możliwe w oparciu o wykładnię negatywną przepisów umiejscowionych w rozdziale 12 Kodeksu, zwłaszcza art. 107, a także art. 494–495, 497, 500–502⁷. W tym kodeksowym ujęciu kampanię wyborczą można traktować jako działalność organizacyjną, polegającą na zwoływaniu zgromadzeń, organizowaniu pochodów i manifestacji, wygłaszaniu przemówień oraz rozpowszechnianiu materiałów wyborczych, przez które rozumie się tylko te przekazy informacji, które mają związek z zarządzonymi wyborami, a pochodzą z danego komitetu wyborczego i są należycie oznaczone. Rozumienie takie byłoby jednak niepełne i pozbawiało pojęcie kampanii wyborczej pozostałych, konstytuujących ją elementów, takich jak: zasoby finansowe i założenia programowe kandydata. Moim zdaniem, kampania wyborcza jest ściśle wyodrębnionym przez normy prawa etapem procedury wyborczej, w którym następuje pozyskanie, mobilizacja i krystalizacja elektoratu w celu uzyskania określonego rezultatu wyborczego, za pomocą wyodrębnionych środków i metod działania przez podmioty prawa wyborczego⁸.

⁵ B. Banaszak, *Kampania wyborcza*, [w:] *Encyklopedia prawa*, pod red. U. Kalina-Prasznick, Warszawa 2007, s. 266.

⁶ A. Sokala, *Kampania wyborcza*, [w:] *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, red. B. Michalak, A. Sokala, Warszawa 2007, Lex.

⁷ Zob. M. Jachimowicz, *Przestępstwa z ustawy – Kodeks wyborczy*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2012, nr 1, s. 15–37.

⁸ Natomiast czynności w ramach kampanii wyborczych można sklasyfikować według różnych kryteriów, wyróżniając m.in.: czynności pośrednie i bezpośrednie; legalne i nielegalne; wywołujące skutki prawne, jak i żadnych skutków prawnych nie wywołujące.

W zakres znaczeniowy terminu „kampania wyborcza” niewątpliwie wchodzi pojęcie agitacji wyborczej, nadające tej instytucji wymiar dynamiczny, podczas gdy większość doktryny traktuje kampanię jako jedną z faz procedury wyborczej⁹. Pojęcie agitacji wyborczej zawarte zostało w art. 105 § 1 Kodeksu, zgodnie z którym jest to publiczne nakłanianie lub zachęcanie do głosowania w określony sposób lub głosowanie na kandydata określonego komitetu wyborczego. Jest nią także propagowanie materiałów wyborczych, do których bez wątpienia należą plakaty i ulotki; ustawianie urządzeń ogłoszeniowych jak np. billboardy i instalacje wyborcze; umieszczenie w środkach przekazu oznaczonych informacji, komunikatów, apelów i haseł wyborczych na ścianach budynków, przystankach komunikacji publicznej, tablicach i słupach ogłoszeniowych, ogrodzeniach, latarniach, urządzeniach energetycznych, telekomunikacyjnych i innych, ale wyłącznie po uzyskaniu zgody właściciela lub zarządcy nieruchomości, obiektu albo urządzenia. Znamienne, że tak umieszczone materiały wyborcze podlegają ochronie prawnej, co oznacza, że ich usuwanie i niszczenie jest karalne. W wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego możliwe jest umieszczanie materiałów wyborczych w postaci plakatów i haseł wyborczych niezależnie od wielkości ich powierzchni¹⁰.

W rozumieniu szerszym, przez kampanię wyborczą należy rozumieć także emitowanie audycji radiowych lub telewizyjnych, publiczne pokazywanie wizerunku kandydata, publikowanie sondaży wyborczych i przedwyborczych, a nawet składanie deklaracji wyborczych na forum publicznym, w tym w internecie. W tym ujęciu, przez kampanię wyborczą należałoby rozumieć mobilizowanie i socjalizowanie społeczeństwa w ramach istniejącego systemu politycznego w okresie przedwyborczym¹¹. Z kolei przepisy karne Kodeksu precyzują, że w ramach tego pojęcia mieści się także dokonywanie szeregu innych czynności przewidzianych przez kalendarz wyborczy (np. zbieranie podpisów osób popierających), czynności finansowych związanych z realizacją ustawy o partiach politycznych¹², a nawet działań z prawem niezgodnych, jak np. organizowanie loterii fantowych, gier losowych bądź konkursów

⁹ Zob. S. Jaworski, *Państwowa Komisja Wyborcza organem kontroli i ochrony prawa*, [w:] *Judices electionis custodes. Księga Pamiątkowa Państwowej Komisji Wyborczej*, Warszawa 1997; Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, Warszawa–Kraków 2000, s. 401.

¹⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (TK) z dnia 20 lipca 2011 r. (sygn. akt K 9/11, Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 889). Pierwotny tekst art. 110 § 4 Kodeksu brzmiał „Zabrania się umieszczania plakatów i haseł wyborczych o powierzchni większej niż 2 m². Zob. Zdanie odrębne sędziego TK Stanisława Biernata do uzasadnienia wyroku TK.

¹¹ Zob. W. Sokół, *Funkcja partii politycznych*, [w:] *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2003, s. 66.

¹² Zob. Wyrok TK z dnia 18 lipca 2012 r. (sygn. akt K 14/12, Dz. U. z 2012 r. Nr 849).

(art. 108 § 4), podawanie lub dostarczanie napojów alkoholowych (art. 108 § 5), wieszanie portretów kandydatów pod znakami drogowymi i sygnałami świetlnymi wbrew zasadom bezpieczeństwa ruchu drogowego (art. 63a Kodeksu Wykroczeń) i niezgodnie z art. 110 Kodeksu, a zatem czynności pośrednio związane z wyborami, dokonywane zgodnie z zamiarem kandydata, a w pewnych sytuacjach nawet bez jego wiedzy i zgody¹³. Co ciekawe, ustawodawca, nie definiując kampanii wyborczej, zdecydował się jednak na wyłączenie spod zbioru znaczeniowego pojęcia „agitacja wyborcza” edukacji obywatelskiej w ramach prowadzonych przez szkołę zajęć z zakresu „wiedzy o prawach i obowiązkach obywateli, znaczeniu wyborów w funkcjonowaniu demokratycznego państwa prawa oraz zasadach organizacji wyborów”¹⁴.

Ramy czasowe kampanii wyborczej

Zgodnie z przedstawioną w art. 104 Kodeksu zasadą ogólną, kampania wyborcza rozpoczyna się wraz z ogłoszeniem aktu właściwego organu o zarządzeniu wyborów i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania. Czas trwania poszczególnych kampanii jest regulowany odrębnymi przepisami, a początek kampanii wyznaczany jest przez tzw. ogłoszenie postanowienia inicjującego, a nie jego publikację. Przykładowo, na podstawie art. 98 ust. 2 oraz art. 194 § 1 Konstytucji w związku z art. 257 Kodeksu, kampanię wyborczą do Sejmu i Senatu inicjuje postanowienie Prezydenta RP w sprawie zarządzenia wyborów do Sejmu i Senatu RP¹⁵. Postanowienie inicjujące

¹³ Zob. W. Kotowski, *Uprawnienia mandatowe. Komentarz*, Warszawa 2011, Lex.

¹⁴ Zob. art. 108 Kodeksu. Regulacja ta wydaje się jednak być chybiona co najmniej z kilku względów, np. jest przecież możliwe, że osoba będąca nauczycielem i prowadząca na co dzień zajęcia dydaktyczne mogłaby pod płaszczykiem prowadzonej „edukacji obywatelskiej” dokonywać czynności agitacyjnych niezależnie od tego, czy realizuje bierne prawo wyborcze, czy też nie. Bardziej zasadne wydawałoby się wyłączenie takiej osoby z prowadzenia zajęć w czasie trwania kampanii wyborczej na zasadach podobnych dla sędziego, prokuratora oraz pracownika PIP.

¹⁵ Wybory posłów do Parlamentu Europejskiego zarządza Prezydent RP w drodze postanowienia, nie później niż na 90 dni przed dniem wyborów, które podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw najpóźniej w 5. dniu od dnia zarządzenia wyborów. Z kolei datę wyborów do rad, wójta, burmistrza i prezydenta miasta wyznacza w drodze rozporządzenia Prezes Rady Ministrów, nie wcześniej niż na 4 miesiące i nie później niż na 3 miesiące przed upływem kadencji rad, które podaje się niezwłocznie do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw najpóźniej w 80. dniu przed dniem wyborów. Natomiast wybory prezydenta RP zarządza Marszałek Sejmu nie wcześniej niż na 7 miesięcy i nie później niż na 6 miesięcy przed upływem kadencji urzędującego Prezydenta w drodze postanowienia, które ogłasza w Dzienniku Ustaw najpóźniej w 3. dniu od dnia zarządzenia wyborów.

określa zatem termin początkowy kampanii wyborczej, w związku z czym działania kampanijne podjęte przed tym terminem nie powinny być dokonywane, a w najlepszym wypadku mogą być jedynie uznane za czynności przygotowawcze do kampanii wyborczej¹⁶. Jest to szczególnie istotne, bowiem wyborcze czynności prawne, z którymi jest związany skutek prawny, takie jak np. utworzenie komitetu wyborczego, a dokonane przed tym terminem są nieważne¹⁷. W świetle wyżej wymienionych regulacji kampania wyborcza z 2011 roku do Sejmu i Senatu rozpoczęła się oficjalnie w dniu 4 sierpnia 2011 roku wraz z ogłoszeniem przez prezydenta Bronisława Komorowskiego postanowienia zarządzającego kampanią parlamentarną¹⁸. Postanowienie to zawiera także załącznik przedstawiający kalendarz wyborczy wraz z terminami końcowymi wykonania oznaczonych czynności wyborczych, po upływie których czynności te są bezskuteczne.

Termin końcowy kampanii wyborczej, zgodnie z postulatami wyrażonymi w doktrynie, został uregulowany w art. 107, który łączy go z terminem początkowym zakazu agitacji wyborczej. Okres ten, nazywany w politologii ciszą wyborczą albo ciszą przedwyborczą, wyznaczony został przez art. 107 Kodeksu, zgodnie z którym już na 24 godziny przed dniem głosowania prowadzenie agitacji wyborczej, w tym zwoływanie zgromadzeń, organizowanie pochodów i manifestacji, wygłaszanie przemówień oraz rozpowszechnianie materiałów wyborczych jest zabronione. Podobnie zabronione jest w tym czasie podawanie do publicznej wiadomości wyników przedwyborczych badań opinii publicznej dotyczących przewidywanych zachowań wyborczych i wyników wyborów oraz wyników sondaży wyborczych przeprowadzanych w dniu głosowania, czyli tzw. kampanii profrekwencyjnej, w której mogą brać udział osoby niezwiązane bezpośrednio i pośrednio z danym komitetem wyborczym i osobami kandydatów¹⁹. Zakaz ogłaszania wyników sondaży nie wyklucza natomiast możliwości publicznego podawania aktualnej frekwencji wyborczej, czyli odsetka osób uprawnionych do głosowania, które w czasie

¹⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 2 lutego 2012 roku (sygn. akt IV KK 273/11) wraz z głosem A. Kotowskiego, „Przebieg Sądowy” 2012, nr 10, s. 120–127. Prezydent zarządza także wybory posłów do Parlamentu Europejskiego,

¹⁷ A. Rakowska, *Formy i granice kampanii wyborczych według kodeksu wyborczego*, [w:] *Kodeks Wyborczy. Wstępna ocena*, red. K. Skotnicki, Warszawa 2011, s. 114; Informacja Państwowej Komisji Wyborczej (dalej jako: PKW) z dnia 9 maja 2005 roku o sposobie, miejscu i czasie prowadzenia kampanii wyborczej (sygn. akt ZPOW-654-5/05).

¹⁸ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 sierpnia 2011 roku w sprawie zarządzenia wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r. Nr 162, poz. 978).

¹⁹ Art. 115 § 1 Kodeksu. Zob. A. Sokala, *Cisza wyborcza*, [w:] *Leksykon...*, op. cit.

trwania wyborów już oddały swój głos²⁰. Takie działania nie stanowią zatem naruszenia prawa wyborczego.

Ratio legis wprowadzenia instytucji tzw. ciszy wyborczej jest umożliwienie wyborcom spokojnego zapoznania się z ofertą wyborczą, nieskrępowane i wolne od nacisków udostępnienie lokalu wyborczego, a następnie podjęcie aktu wyborczego w warunkach wolnych od agitacji wyborczej. Penalizowane są w tym czasie nie tylko wymienione wyżej akcje o charakterze agitacyjnym, ale praktycznie wszystkie czynności związane z kampanią, bądź parakampanią wyborczą, a mogące wpłynąć na decyzję wyborczą choćby jednego, potencjalnego nawet wyborcy²¹. W przypadkach spornych, takich jak agitacja z wykorzystaniem internetu, a zwłaszcza portali społecznościowych, decydującym kryterium, czy mamy do czynienia z naruszeniem ciszy wyborczej jest zatem data wyemitowania i udostępnienia treści zamieszczonych na stronie internetowej, a nie data zapoznania się z nimi²². Z kolei przemieszczanie się pojazdów, w tym pojazdów komunikacji miejskiej, na których umieszczono wyborcze materiały agitacyjne, umieszczone zarówno na zewnątrz pojazdu, jak również znajdujące się wewnątrz pojazdu, traktowane jest jako aktywna forma agitacji i naruszenie ciszy wyborczej²³. W czasie ciszy wyborczej możliwe są jednak wszelkiego rodzaju działania o charakterze niepolitycznym i niezwiązane z kampanią wyborczą²⁴.

Wprowadzona w Kodeksie regulacja dotycząca ciszy wyborczej utrzymała obowiązującą zasadę terytorialności, zgodnie z którą zarówno głosowanie, jak i wyznaczone terminy otwarcia lokalu wyborczego przypisane są do te-

²⁰ C. Kąkol, *Nie naruszać ciszy wyborczej*, „Rzeczpospolita”, 25.06.2010, nr 146, Lex.

²¹ „Partie polityczne, osoby pełniące funkcje publiczne i inne podmioty prowadzące obecnie kampanie zwane informacyjnymi w środkach społecznego komunikowania, w tym także w mediach elektronicznych mogą je prowadzić pod warunkiem, że są one wolne od jakichkolwiek elementów agitacji wyborczej”; stanowisko PKW z dnia 18 lipca 2011 roku w sprawie tzw. kampanii informacyjnej prowadzonej przez partie polityczne i osoby pełniące funkcje publiczne (sygn. ZPOW-557-1/11).

²² Postanowienie SN z dnia 20 lipca 2010 roku (sygn. akt III SW 83/10, OSNP 2011/3-4/50); Wyjaśnienia PKW z dnia 18 sierpnia 2011 roku dotyczące sposobu prowadzenia i finansowania stron internetowych komitetów wyborczych uczestniczących w wyborach do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 9 października 2011 roku (sygn. ZKF-503-6/11).

²³ Wyjaśnienia PKW z dnia 29 września 2011 roku w sprawie kampanii wyborczej prowadzonej na pojazdach (sygn. ZPOW-503-208/11).

²⁴ Zabronione jest sponsorowanie audycji wyborczych lub bezpośrednio związanych z kampanią wyborczą. Zob. Wyjaśnienia PKW dotyczące organizacji imprez okolicznościowych w okresie od zakończenia kampanii wyborczej aż do zakończenia głosowania w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zarządzonych na dzień 20 czerwca 2010 roku, tj. w czasie trwania tzw. ciszy wyborczej (sygn. ZPOW-603-22/10).

rytorium danego kraju, natomiast cisza wyborcza obowiązuje wyłącznie na terytorium RP²⁵. Oznacza to zatem zakaz podawania do wiadomości publicznej wyników badań sondażowych przed zakończeniem głosowania, przy tym odnosi się tylko do terytorium RP, a nie dotyczy innego państwa, w którym odbywa się głosowanie. Nie jest natomiast jasne, co należy rozumieć jako terytorium RP, Kodeks nie definiuje bowiem tego pojęcia, ani nie wskazuje podług jakich regulacji należy to terytorium definiować. Kierując się aktualną linią orzecniczą, przez terytorium RP należy bez wątpienia rozumieć polskie statki morskie, natomiast wykluczone z zakresu znaczeniowego tego pojęcia byłyby jednak komisje wyborcze zlokalizowane w państwach obcych, co nie jest wprawdzie zgodne z dotychczasową praktyką, a wynika z trudności w utrzymaniu ciszy wyborczej przed konsulatami, w których odbywa się głosowanie²⁶.

W Kodeksie obostrzone zostały zasady dotyczące ciszy wyborczej, rozumianej nie tylko jako zakaz agitacji, ale imperatyw zapewnienia jak najlepszych warunków oddawania głosów w dniu wyborów²⁷. Pod względem formalno-prawnym koniec kampanii wyborczej przypada jeszcze przed dniem wyborczym, bowiem na 24 godziny przed dniem głosowania, niemniej jednak etap finalizacji i rozliczania kampanii następuje znacznie później. Z drugiej strony, zakończona już kampania wyborcza wiąże się także z ugruntowaną w polskiej praktyce politycznej tradycją tzw. wieczoru wyborczego, podczas którego kandydaci i sztaby wyborcze wydają oświadczenia w odpo-

²⁵ Art. 115 § 2, tamże.

²⁶ Postanowienie SN z dnia 28 listopada 2007 roku (sygn. akt III SW 52/07). Zob. Informacja PKW z dnia 8 września 2011 roku o warunkach udziału w głosowaniu w obwodach głosowania utworzonych za granicą i na polskich statkach morskich, w wyborach do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 9 października 2011 roku (sygn. ZPOW-503-109/11). Nie został rozwiązany natomiast problem prowadzenia kampanii wyborczej na terenach objętych powodzią oraz w związku z wystąpieniem innych zjawisk naturalnych już po zarządzeniu wyborów, zob. Postanowienie SN z dnia 15 lipca 2010 roku (sygn. akt III SW 87/10), Postanowienie SN z dnia 27 lipca 2010 roku (sygn. akt III SW 230/10).

²⁷ Kodeks zawiera szereg regulacji dotyczących tego, jak powinien wyglądać lokal wyborczy, a także jak ma wyglądać samo głosowanie. Pewne wskazówki zawiera także orzecznictwo, zgodnie z którym obecność krzyża w lokalu wyborczym nie może być uznana za formę kampanii wyborczej lub sposobu prowadzenia agitacji na rzecz kandydatów w wyborach prezydenckich lub parlamentarnych, zob. Postanowienie SN z dnia 15 lipca 2010 roku (sygn. akt III SW 124/10). Natomiast używanie i noszenie znaków identyfikacyjnych przez członków komisji wyborczej, takich jak krawaty biało-czerwone, może być uznawane za przedmiot agitacji wyborczej, Odpowiedź PKW z dnia 8 czerwca 2004 roku na pismo Komitetu Wyborczego Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie prowadzenia agitacji we wszystkich formach w lokalu wyborczego w dniu głosowania, ZPOW 903-88/04.

wiedzi na prezentowane wyniki sondażowe wyborów. Proces ten łączy się także z ogłoszeniem oficjalnych wyników wyborczych przez PKW, wieńcząc tym samym procesy wyborcze i procesy legitymizacji władzy, zapewniając kandydatom, którzy uzyskali wymagany wynik wyborczy, należyłą legitymację tej władzy²⁸.

Kampania wyborcza w mediach publicznych

W okresie od 15. dnia przed dniem wyborów do dnia zakończenia kampanii wyborczej komitety wyborcze, których kandydaci zostali zarejestrowani, mają możliwość dostępu do audycji wyborczych rozpowszechnianych w środkach masowego przekazu w specjalnych blokach wyborczych²⁹. Kodeks precyzuje, że w programach publicznych nadawców radiowych i telewizyjnych na koszt tych nadawców audycje takie mają być rozpowszechniane nieodpłatnie. Chodzi o rejestrację i emisję wystąpień przedstawicieli komitetów wyborczych bądź kandydatów, jak i rejestrację oraz emisję audycji wyborczych, czyli części programu radiowego lub telewizyjnego, nie pochodzących od nadawcy, a stanowiących – ze względu na treść lub formę – wyodrębnioną całość, przygotowaną przez komitety wyborcze³⁰. Czas antenowy wraz z zasadami ramowego jego podziału, a także trybu postępowania, zakresu rejestracji oraz sposobu przygotowania i emisji audycji wyborczych w programach publicznej radiofonii i telewizji określa rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia z dnia 12 lipca 2011 roku³¹.

Przyznanie czasu antenowego dokonywane jest na podstawie złożonego przez pełnomocnika wniosku o przydział nieodpłatnego czasu antenowego, składanego Telewizji Polskiej, Polskiemu Radiu oraz spółkom radiofonii i telewizji, w terminie do 22. dnia przed dniem wyborów. W razie niezłożenia w terminie wniosku przez pełnomocnika lub złożenia wniosku wadliwego, dokonuje się podziału czasu antenowego przeznaczonego na rozpowszechnianie audycji wyborczych między pozostałe komitety wyborcze. Na 18 dni przed dniem wyborów ustalana jest kolejność rozpowszechniania audycji wyborczych, osobno na każdy dzień, co odbywa się w drodze losowania

²⁸ Na temat legitymizacji zob.: W. Sokół, *Legitymizacja polityczna*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, pod red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2003, s. 221–222.

²⁹ Stanowisko PKW w sprawie prowadzenia w wyborach do Sejmu i Senatu RP agitacji wyborczej w programach publicznych i niepublicznych nadawców radiowych i telewizyjnych (sygn. ZPOW-557-3/11).

³⁰ Zob. art. 117 § 2 Kodeksu. Konstrukcja tego przepisu wydaje się być jednak wadliwa.

³¹ Dz. U. z 2011 r. Nr 154, poz. 915.

przeprowadzanego w obecności pełnomocników, na podstawie ustaleń kierujących redakcjami właściwych programów ogólnokrajowych i regionalnych. Audycje wyborcze rozpowszechniane są w tzw. blokach audycji wyborczych na koszt Telewizji Polskiej, Polskiego Radia i spółek radiofonii regionalnej, które ogłaszają harmonogram rozpowszechniania bloków audycji wyborczych i codziennie informują o terminach ich rozpowszechniania. Nie jest możliwe odstępowanie własnego czasu antenowego przysługującego jednemu komitetowi wyborczemu innemu komitetowi wyborczemu.

W przypadku wyborów do Sejmu i Senatu możliwe jest także łączne prowadzenie kampanii medialnej³². Zasady i sposoby łącznego prowadzenia kampanii wyborczej w programach radiowych i telewizyjnych przez komitety wyborcze uprawnione do rozpowszechniania audycji wyborczych w wyborach do Sejmu i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej reguluje rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 12 lipca 2011 roku³³. Zgodnie z nim, począwszy od 1 sierpnia 2011 roku, prowadzenie łącznej kampanii wyborczej polega na łączeniu całego czasu przysługującego komitetowi wyborczemu w programach ogólnokrajowych telewizyjnych lub radiowych w kampanii wyborczej do Sejmu RP oraz kampanii wyborczej do Senatu RP. Do prowadzenia takiej kampanii wyborczej w programach ogólnokrajowych oraz programach regionalnych Telewizji Polskiej i Polskiego Radia uprawnione zostały komitety wyborcze, którym przysługuje prawo rozpowszechniania audycji wyborczych równocześnie do Sejmu i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

O zamiarze łącznego prowadzenia kampanii wyborczej pełnomocnicy komitetów wyborczych zawiadamiają nie później niż w 22. dniu przed dniem wyborów ze wskazaniem właściwej formy prowadzenia kampanii wyborczej, tj. jednoznacznym wskazaniu, czy kampania wyborcza będzie stosowana w programach ogólnokrajowych, regionalnych, czy też w jednych i drugich. Audycje wyborcze uprzednio przygotowywane przez komitety wyborcze są rozpowszechniane w okresie od 15. dnia przed dniem głosowania do dnia zakończenia kampanii wyborczej. Niewykorzystany czas antenowy z jednego bloku audycji wyborczych, z przyczyn leżących po stronie komitetu wyborczego, nie może być rekompensowany wydłużeniem czasu antenowego w innych blokach³⁴. Czas audycji wyborczych nie może przekraczać ustalonego

³² Podobne uprawnienie przysługuje także komitetom wyborczym, którym przyznana została możliwość rozpowszechniania audycji wyborczych w związku z zarejestrowaniem kandydatów na wójtów i kandydatów do rad, mogą prowadzić łączną kampanię wyborczą w tym samym programie regionalnym. zob. § 53 ust. 1 rozporządzenia.

³³ Dz. U. z 2011 r. Nr 154, poz. 917.

³⁴ § 3 ust.1 rozporządzenia.

czasu, w innym wypadku dany komitet jest wzywany do skrócenia audycji, a w razie niezastosowania się do wezwania, emisja audycji wyborczej zostaje przerywana w chwili, w której upłynął przysługujący czas. Na marginesie należy zauważyć, że w dalszym ciągu możliwe jest prowadzenie płatnej kampanii w mediach, choć pierwotny tekst Kodeksu zakładał całkowity zakaz reklam w mediach³⁵.

Ograniczenia podmiotowe i przedmiotowe kampanii wyborczych

Wyłączność na prowadzenie kampanii wyborczej posiadają komitety wyborcze, które zgłosiły listy kandydatów, natomiast utworzenie komitetu wyborczego możliwe jest dopiero po zarządzeniu wyborów. Zgłoszenie kandydata powinno zawierać ściśle określone elementy, w tym nazwę wykonywanego zawodu, np. pracownika administracji³⁶. Co do zasady, w kampanii wyborczej mogą brać udział wszyscy obywatele, Kodeks nie wprowadza bowiem w tym zakresie żadnych ograniczeń podmiotowych. Nie istnieją więc żadne przeszkody, aby np. członkowie komisji wyborczych mogli podejmować w tym okresie działania agitacyjne, których kres wyznacza dopiero termin rozpoczęcia okresu ciszy wyborczej. Kodeks przewiduje natomiast, że każdy wyborca posiada kompetencję prowadzenia agitacji wyborczej na rzecz kandydatów, w tym może zbierać podpisy popierające zgłoszenia po uzyskaniu pisemnej zgody pełnomocnika wyborczego. Należy jednak zauważyć, że czynności o charakterze agitacyjnym mogą się podjąć nawet osoby poniżej 18 roku życia, ubezwłasnowolnione, pozbawione praw publicznych albo wyborczych, niezależnie od tego, czy dysponują czynnym i biernym prawem wyborczym³⁷. Uprawnienie agitacyjne dotyczy bowiem nie tyle sfery wy-

³⁵ Pierwotna treść art. 119 Kodeksu została uznana za niegodną z art. 2 i art. 54 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji, w związku z czym artykuł ten utracił moc z dniem 21 lipca 2011 roku.

³⁶ W zgłoszeniu listy kandydatów, w przypadku kandydata zajmującego stanowisko kierownicze lub zatrudnionego w administracji rządowej lub samorządowej jako jego zawód dopuszczalne jest podanie informacji odpowiednio „pracownik administracji rządowej” lub „pracownik samorządowy”. Podanie natomiast zajmowanego stanowiska czy funkcji sprawowanej przez daną osobę stanowi wadę zgłoszenia. Zob. Wyjaśnienia Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 sierpnia 2011 roku w sprawie wskazywania zawodu w zgłoszeniu listy kandydatów na posłów lub kandydata na senatora w przypadku kandydata zajmującego stanowisko kierownicze lub zatrudnionego w administracji rządowej lub samorządowej (sygn. ZPOW-503-107/11).

³⁷ Nie można zatem ograniczać komukolwiek prawa do agitacji w wyborach de Sejmu i Senatu tylko z tego względu, że agitujący został uprzednio skazany prawomocnym wyrokiem

borczej, ale wolności słowa jako podstawowego prawa jednostki w aspekcie możliwości posiadania własnych poglądów politycznych wraz z uprawnieniem do ich przekazywania³⁸.

Choć Kodeks nie różnicuje pozycji osób oraz uprawnień przyznanych na czas kampanii wyborczej, w zależności od zajmowania przez nie stanowiska bądź wykonywania określonego zawodu, niemniej jednak pewne ograniczenia, a nawet wyłączenia podmiotowe zawierają przepisy szczególne, a przede wszystkim normy zawarte w prawie konstytucyjnym, ustanawiające zasadę apolityczności pewnej kategorii podmiotów. I tak, nie jest dopuszczalne prowadzenie agitacji wyborczej na rzecz określonych kandydatów i komitetów wyborczych przez osoby publiczne zajmujące określone stanowiska i pełniące funkcje publiczne³⁹. Zgodnie z zawartą w art. 152 konstytucji zasadą politycznie neutralnego wykonywania zadań państwa, uczestniczenie w kampanii wyborczej na rzecz konkretnej opcji politycznej czy określonego kandydata nie jest do pogodzenia ze sprawowaniem służby cywilnej i służby zagranicznej, jako składnikiem profesjonalnej administracji rządowej, nie podlegającej zmianom politycznym i nie powiązanej z żadną opcją polityczną⁴⁰. Podobne zasady obowiązują osoby zatrudnione na stanowiskach urzędniczych w instytucjach takich jak: Narodowy Bank Polski, Najwyższa Izba Kontroli, Rada Polityki Pieniężnej, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Kancelaria Sejmu, Kancelaria Senatu, Kancelaria Prezydenta RP, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Biuro Rzecznika Praw Dziecka. Podobnie, jako ograniczenie udziału w kampanii wyborczej, należy odczytywać konstytucyjne zastrzeżenie, że sędzia, prokurator, żołnierz pozostający w czynnej służbie wojskowej, funkcjonariusz policji oraz funkcjonariusz służb ochrony państwa nie mogą sprawować mandatu poselskiego⁴¹.

na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego.

³⁸ Zob. art. 62 Konstytucji, art. 106 § 1 Kodeksu. Uprawnienie to jest gwarantowane pośrednio m.in. przez art. 19 ust. 2 Międzynarodowych Paktów Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka).

³⁹ Prowadzenie jednocześnie działalności politycznej i zawodowej, nie jest do pogodzenia z piastowaniem danego stanowiska i urzędu. Zob. Stanowisko PKW z dnia 1 czerwca 2009 roku w sprawie kampanii wyborczej prowadzonej w wyborach do Parlamentu Europejskiego zarządzonych na dzień 7 czerwca 2009 roku.

⁴⁰ Jak słusznie zauważył H. Szewczyk, apolityczność służby cywilnej należy postrzegać z jednej strony jako zakaz angażowania się członków korpusu służby cywilnej w politykę, a z drugiej wyeliminowanie pozaprawnego oddziaływania świata polityki na funkcjonowanie korpusu służby cywilnej. Zob. H. Szewczyk, *Stosunki pracy w służbie cywilnej*, Warszawa 2010, Lex.

⁴¹ Zob. art. 103 Konstytucji ust. 2. Konstytucyjny zakaz łączenia mandatu poselskiego z piastowaniem określonych stanowisk państwowych jest konsekwencją podstawowych za-

Uzasadnione wątpliwości mogą dotyczyć także sytuacji, w której dana osoba angażująca się w kampanię wyborczą, wykonuje mandat funkcjonariusza międzynarodowego, jednak w takim wypadku rozstrzygają przepisy także danego organu o charakterze międzynarodowym. Przykładowo, o tym, czy komisarz Komisji Europejskiej może brać udział w kampanii wyborczej w swoim państwie członkowskim, decydują przepisy zawarte w Kodeksie Postępowania Komisarzy, zgodnie z którymi dopuszczalna jest ich aktywność polityczna, pod warunkiem, że „ich działalność nie nadweręża dyspozycyjności w ramach działań Komisji albo niezależności w ramach sprawowanej funkcji”⁴². Oznacza to pełną dopuszczalność agitacji politycznej danego komisarza w sytuacji, w której nie realizuje on swojego biernego prawa wyborczego⁴³. Otwartą natomiast kwestią pozostaje, czy w przypadku kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego, czyli korzystania z biernego prawa wyborczego, dany funkcjonariusz Unii Europejskiej powinien powstrzymać się od wykonywania pewnych czynności z przyznanym mu imperium kompetencyjnym.

Polski ustawodawca, przewidując możliwość zaistnienia konfliktu interesów u osób chcących realizować swoje bierne prawo wyborcze i pełniących pewne społecznie istotne funkcje związane z koniecznością utrzymania określonego stopnia zaufania, umożliwił wstrzymanie się z działalnością zawodową na czas trwania kampanii wyborczej. I tak, pracownikowi Państwowej Inspekcji Pracy, wykonującemu czynności kontrolne i ubiegającemu się o mandat posła lub senatora udziela się urlopu bezpłatnego na czas kampanii wyborczej⁴⁴. Z kolei żołnierzowi odbywającemu zasadniczą służbę wojskową lub pełniącemu okresową służbę wojskową, po przedstawieniu zaświadczenia Państwowej Komisji Wyborczej o rozpoczęciu i prowadzeniu przez niego własnej kampanii wyborczej, udziela się urlopu na czas jej trwania⁴⁵. Podobna regulacja odnosi się do żołnierzy zawodowych, którym także udziela się urlopu bezpłatnego na czas trwania kampanii wyborczej⁴⁶. Z kolei art.

sad ustrojowych: podziału i równoważenia władz oraz związanych z nią zasad szczegółowych: neutralności politycznej określonych służb publicznych i separacji władzy.

⁴² Kodeks Postępowania Komisarzy (sygn. C (2011) 2904).

⁴³ A. Słojewska, J. Stróżyk, *Komisarz w kampanii*, „Rzeczpospolita”, 20.11.2011, Lex.

⁴⁴ Art. 47 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 roku o Państwowej Inspekcji Pracy (Dz. U. z 2012 r. Nr 404).

⁴⁵ Zob. § 6 ust. 5 Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 marca 2010 roku w sprawie urlopów żołnierzy w czynnej służbie wojskowej (Dz. U. z 2011 r. Nr 154, poz. 915) w zw. z art. 70 ust. 2 ustawy z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2012 r. Nr 461 ze zm.).

⁴⁶ Art. 109 ustawy z dnia 11 września 2003 roku o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 593).

6 ustawy o służbie zastępczej stanowi, że Marszałek województwa, w drodze decyzji administracyjnej, odracza osobie podlegającej kwalifikacji wojskowej, na jej wniosek, odbycie służby zastępczej na czas trwania kampanii wyborczej ze względu na kandydowanie do Sejmu⁴⁷. Co ciekawe, obowiązku takiego nie przewidują przepisy dotyczące funkcjonariuszy służb ochrony państwa ani ustawa o policji, które nakazują jednakże zwolnienie ze służby w razie objęcia funkcji z wyboru w organach samorządu terytorialnego lub stowarzyszeniach⁴⁸.

Normy wyłączają daną osobę z codziennego obrotu służbowego, zawierają natomiast przepisy dotyczące służby sędziowskiej, zgodnie z którymi sędziemu ubiegającemu się o mandat posła, senatora albo radnego udziela się urlopu bezpłatnego na czas kampanii wyborczej⁴⁹. Podobne obostrzenie zawiera dyspozycja normy art. 44 ust. 4 ustawy o prokuraturze, w świetle której prokuratorowi ubiegającemu się o mandat posła, senatora albo radnego udziela się urlopu bezpłatnego na czas kampanii wyborczej⁵⁰. Przepisy nie precyzują natomiast jaka jest sytuacja sędziego i prokuratora po zakończeniu kampanii wyborczej a przed ogłoszeniem wyniku wyborczego, a następnie przyjęciem mandatu. Problematyczna staje się również sytuacja prawna sędziego lub prokuratora znajdującego się w stanie spoczynku, w związku z czym powstała wątpliwość, czy taką osobę obowiązują wszelkie obostrzenia wynikające z ustawy, tak jak czynnych zawodowo sędziów i prokuratorów. Sporna sytuacja miała miejsce po zakończeniu kampanii wyborczej do Sejmu w 2011 roku, w której to startujący prokuratorzy w stanie spoczynku nie musieli brać urlopu na czas kampanii wyborczej, a po uzyskaniu mandatu poselskiego Marszałek Sejmu rozpoczął procedurę wygaszania ich mandatu, przyjmując, że prokurator w stanie spoczynku pozostaje w dalszym ciągu prokuratorem i z tej racji nie może sprawować mandatu poselskiego⁵¹.

⁴⁷ Art. 47 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o służbie zastępczej (Dz. U. z 2003 r. Nr 223, poz. 2217).

⁴⁸ Zob. art. 41 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687); Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 21 lipca 1997 roku w sprawie urlopów funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa (M.P. z 1997 r. Nr 48, poz. 467).

⁴⁹ Zob. art. 98 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070).

⁵⁰ Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 roku o prokuraturze (Dz. U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599); R. Pietruszka, *Schetyna wydał postanowienie o wygaszeniu mandatów dwóch posłów PiS*, „Gazeta Prawna”, 27.10.2011.

⁵¹ Jak zauważył SN, prokurator w stanie spoczynku pozostaje prokuratorem, a zatem jego działalność polityczna w partii politycznej może wywołać przekonanie, że funkcja ta służy do realizacji programu politycznego partii, przy wykorzystaniu prokuratury jako instytucji publicznej, której istotą jest neutralność polityczna. Należy zatem zauważyć, że poseł elekt

Koniecznością zachowania neutralności politycznej w pewnych sytuacjach konfliktowych należy wyjaśnić wprowadzenie do Kodeksu katalogu miejsc, w których nie można prowadzić agitacji wyborczej⁵². Przede wszystkim zakaz ten obowiązuje na terenie urzędów administracji rządowej i administracji samorządu terytorialnego oraz sądów, a także na terenie zakładów pracy, przy czym, w przypadku tych ostatnich, jedynie w sposób i w formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie. Wszelkie formy agitacyjne są natomiast zabronione na terenie jednostek wojskowych i innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej oraz oddziałów obrony cywilnej, a także skoszarowanych jednostek podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych. Zabroniona jest także agitacja wyborcza na terenie szkół wobec uczniów, przy czym Kodeks nie rozróżnia typów takich szkół ani kręgu osób narażonych na agitację, co oznacza całkowity zakaz tej formy kampanii wyborczej, niezależnie od tego, czy uczniowie i pracownicy szkoły posiadają prawo wyborcze czy też nie. Szkoła jest zatem obszarem chronionym prawnie jako miejsce politycznie i światopoglądowo neutralne.

Uwagi końcowe

Uzyskanie satysfakcjonującego rezultatu wyborczego, a w efekcie uzyskanie mandatu radnego, wójta czy prezydenta jest ostatecznym celem kampanii wyborczych, do którego dążą komitety wyborcze i poszczególni kandydaci. Nie zawsze jednak ci ostatni podejmują starania, aby uzyskać mandat wyborczy, w niektórych bowiem przypadkach liczy się rezultat wyborczy danego komitetu, a osoba kandydata i związana z nim kampania wyborcza jest jedynie wartością dodaną do szerszej pojmowanej polityki wyborczej. Przykładowo, możliwa jest rezygnacja z mandatu poselskiego bezpośrednio po jego zdobyciu, co powoduje konieczność obsadzenia wygasłego mandatu, Kodeks nie uregulował bowiem sytuacji tak pozorowanej kampanii wyborczej i wyniku wyborczego, w sytuacji z góry powziętego zamiaru rezygnacji z mandatu, podobnie jak nie precyzowały tego przepisy poprzedniej ordynacji⁵³. Nie jest

będący prokuratorem w stanie spoczynku, musi w sposób nieodwracalny i trwały zrzec się statusu wynikającego z prokuratorskiego stanu spoczynku. Zob. Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2011 roku (sygn. akt III SW 169/11) z głosem aprobującą D. Lis-Staranowicz i z głosem krytyczną D. Hryniewicz.

⁵² Zob. art. 108 Kodeksu.

⁵³ Zob. Postanowienie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 2011 roku w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia mandatu posła Krzysztofa Andrzeja Hetmana (M.P. z 2011 r. Nr 100, poz. 1014); Postanowienie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Pol-

to jedyna kwestia która nie została ujęta w Kodeksie, mianowicie procedura rejestracji list kandydatów nie jest także wolna od wad, o czym świadczy przypadek protestu wyborczego Komitetu Wyborczego Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego⁵⁴.

Zakończenie głosowania i ogłoszenie wyborów otwiera dopiero drogę do procedury rozliczania całej kampanii wyborczej, na którą składa się szereg czynności, poczynając od przyjęcia i złożenia finansowego sprawozdania, w tym dotyczącego kosztów kampanii i przyznanych subwencji⁵⁵. Wyborcy mają natomiast możliwość złożenia protestów wyborczych przeciwko ważności wyborów, ważności wyborów w okręgu lub wyborowi określonej osoby. Przedmiotem protestu można uczynić wszelkie nieprawidłowości w czasie trwania kampanii wyborczej. Protest ten należy wnosić na piśmie do Sądu Najwyższego w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyników wyborów przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Bibliografia

Książki:

- Grabarczyk C., *Czy prawo wyborcze może być skodyfikowane?*, [w:] *Jakiej ordynacji potrzebuje Rzeczpospolita? Materiały pokonferencyjne*, red. D. Dudek, D. Kała, P. Potakowski, Lublin 2008.
- Jakubowski P., *Współczesne przemiany prawa wyborczego w Polsce w kontekście ochrony praw człowieka*, [w:] *Człowiek: jego prawa i odpowiedzialność*, red. R.K. Tabaszewski, Lublin 2013.
- Jaworski S., *Państwowa Komisja Wyborcza organem kontroli i ochrony prawa*, [w:] *Iudices electionis custodes. Księga Pamiątkowa Państwowej Komisji Wyborczej*, Warszawa 1997.
- Kalina-Prasznic U, red. *Encyklopedia prawa*, Warszawa 2007.
- Klimów R., *Kodeks wyborczy: Ordynacja wyborcza do Sejmu. Ordynacja wyborcza do Senatu. Ustawa o wyborze Prezydenta Rzp.*, Lwów 1935.
- Kotowski W., *Uprawnienia mandatowe. Komentarz*, Warszawa 2011.
- Michalak B., Sokala A., *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2007.
- Pietraś Z.J., *Decydowanie polityczne*, Warszawa–Kraków 2000.

skiej z dnia 26 października 2011 roku w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia mandatu posła Adama Sebastiana Jarubasa (M.P. z 2011 r. Nr 100, poz.1015).

⁵⁴ Postanowienie SN z dnia 20 września 2011 roku (sygn. akt III SW 12/11); Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 grudnia 2011 roku (sygn. akt I OSK 2221/11).

⁵⁵ Zob. art. 125-151 Kodeksu; Szerzej na ten temat: P. Jakubowski, *Teoretyczne i prawne podstawy finansowania partii politycznych w Polsce po roku 1989*, „Consensus. Studenckie Zeszyty Naukowe” 2011, nr 15, s. 41.

- Rakowska A., *Formy i granice kampanii wyborczych według kodeksu wyborczego*, [w:] *Kodeks Wyborczy. Wstępna ocena*, red. K. Skotnicki, Warszawa 2011.
- Sokół W., *Funkcja partii politycznych*, [w:] *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2003.
- Sokół W., *Legitymizacja polityczna*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2003.
- Stein E., Thaler A., *Kodeks wyborczy. Nowa Konstytucja wraz z ustawami o ordynacji wyborczej do Sejmu, Senatu i wyborze prezydenta Rzeczypospolitej: rozporządzenia wykonawcze*, Kraków 1935.
- Szewczyk H., *Stosunki pracy w służbie cywilnej*, Warszawa 2010.

Źródła prawne:

- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2012 r. Nr 461 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 roku o prokuraturze (Dz. U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687).
- Ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070).
- Ustawa z dnia 11 września 2003 roku o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 593).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 roku o służbie zastępczej (Dz. U. z 2003 roku Nr 223, poz. 2217).
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 roku o Państwowej Inspekcji Pracy (Dz. U. z 2012 r. Nr 404 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 roku Kodeks Wyborczy (Dz. U. z 2011 r. Nr 21, poz. 112 ze zm.).
- Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 marca 2010 roku w sprawie urlopów żołnierzy w czynnej służbie wojskowej (Dz. U. z 2011 r. Nr 154, poz. 915)
- Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 sierpnia 2011 roku w sprawie zarządzenia wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r. Nr 162, poz. 978).
- Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 21 lipca 1997 roku w sprawie urlopów funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa (M.P. z 1997 r. Nr 48, poz. 467).

Prasa:

- Kąkol C., *Nie naruszać ciszy wyborczej*, „Rzeczpospolita”, 25.06.2010, nr 146.
- Łączkowski W., *Czy powstanie Kodeks Wyborczy*, „Prawo i Życie”, 8.11.1997.
- Pietruszka R., *Schetyna wydał postanowienie o wygaszeniu mandatów dwóch posłów PiS*, „Gazeta Prawna”, 27.10.2011.
- Słojewska A., Stróżyk J., *Komisarz w kampanii*, „Rzeczpospolita”, 20.09.2011.
- Winczorek P., *Konstytucyjność kodeksu wyborczego*, „Rzeczpospolita”, 7.03.2011.